

הרב יוחנן בן זכאי

ברכת אשר יצר לבעל קטטר*

ראשי פרקים:

שאלה

תשובה

א. האם חייב לברך?

ב. מתי חייב לברך?

ג. זמן ריקון השקית וזמן פתיחת הברז אל השקית

שאלה:

נשאלתי מאדם שנתגלתה אצלו חסימה בדרכי השתן ולא יכול להפנות למי רגלים ועל כן כיוון שהחסימה היא בין שלפוחית השתן לשופכה עבר ניתוח פתיחת בטן, בו חובר לכיס השתן צינור מעקף שדרכו מי הרגלים יוצאים מהשלפוחית החוצה לשקית. בשקית יש ברז וכאשר השקית מתמלאת פותחים את הברז לרוקן את מי הרגלים [יצוין שיש אפשרות גם לחסום את יציאת המי רגליים שלא יצאו משלפוחית השתן לשקית] והנה שאלתו הייתה אם הוא צריך לברך ברכת אשר יצר ואם כן מתי? ועל כן אמרתי אשנה פרק זה¹.

תשובה:

והנה יש לדון בעניין זה בכמה שאלות:

א] ברכת אשר יצר. האם חייב לברך או לא?

ב] מתי יברך?

ג] האם יכול לברך? (נושא זה הוא מחוץ לתחום דיוננו במאמר זה ויוזכר לקמן בקיצור).

א. האם חייב לברך?

והנה לעניין הדיון הראשון אם צריך לברך אשר יצר לכאורה פשוט שיש עליו חיוב הודאה וכמו שכתב בשו"ע (סימן ו סעיף ד) "אין שיעור להשתין מים, כי אפילו לטפה אחת חייב לברך, שאם יסתם הנקב מלהוציא

* יעויין בנשמת אברהם, מהדורה חדשה תשס"ז, חלק אורח חיים, סי' ז, ס"ק א, ובהערות 3-7 שם. -- העורך.

1. בדרך כלל, כאשר יש חסימה של השופכה והשתן מצטבר בכיס השתן, נהוג להחדיר קטטר דרך השופכה עד לכיס השתן, ובכך לאפשר לשתן לצאת דרך הקטטר לשקית. במקרה הנדון כאן, לא היתה אפשרות להחדיר את הקטטר לכיס השתן דרך השופכה, ולכן הוצרכו לניתוח בו הוחדר הקטטר לכיס השתן שלא דרך נקב השופכה. -- העורך.

הטפה ההיא היה קשה לו, וחייב להודות". ובפשטות משמע שעניינה של ההודאה הוא על האפשרות להפטר מן הפסולת, וכן כתב בשו"ת הר צבי או"ח ח"א סי' ר', וכן כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' צ"ד, וכתב כן אף בשם המהר"ש קלוגר ואמנם המהר"ש קלוגר דן במי שהיה מטפף מי רגלים לאונסו [מה שנקרא אי נקיטת מ"ר] אם יכול לברך אשר יצר או שזה מן קללה לגביו וכתב המהר"ש שאף שהוא סובל מהטפוף הזה ביחס לתועלת של יציאת המ"ר מגופו חייב בהודאה וזה לשונו שם: "אבל בברכת אשר יצר אטו הוי הברכה על מה שמטפף תמיד הוא אינו מברך רק על גוף הבריאה אשר יצר האדם בחכמה וכו' וזה גופו הוי טובה ומה בכך דלאיש הזה הוי רעה זה עניין אחר אבל הברכה הוי על דבר הטובה"² והנה בנידון דידן העניין יותר פשוט כי על ידי הקטטר אין הוא סובל מהטלת המי רגלים כי הם יוצאים בלא כאב. ובשו"ת הר צבי הנ"ל כתב עוד שאף שהיה מקום לומר שיהיה פטור מטעם שיש חציצה בין הצינור של הקטטר לבין גופו ואולי בכה"ג לא נתקנה הברכה בכל זאת כתב שכיוון שגם בקטטר יכול להיות שתהיה סתימה לכן מן הראוי להודות גם על זה³.

גם בשו"ת היכל יצחק אורח חיים סי' ד' כתב לדבר פשוט שצריך לברך אשר יצר ושאלו לומר שכיוון שאין המי רגלים יוצאים כדרך כל הארץ לא יברך וז"ל שם: "כ"ת מסתפק שאפשר שחז"ל לא תיקנו לברך רק כשהמים יוצאים כדרך כל הארץ, לע"ד לא מסתבר לאמר כך, שהרי תיקנו ברכה זו בתורת הודאה על הפלא שהקב"ה עושה לנו בפתיחת הנקבים, והלשון עצמו מעיד על הברכה שאדם מברך לה' על פלאי היצירה ועל הריווח והישועה שבאה לנו על ידם, שאם יפתח אחד מהם או ייסתם אחד מהם א"א לנו לעמוד ולהתקיים אפילו שעה אחת, וכל זמן שהנקבים והחלולים לא נסתמו אעפ"י שפעולתם נעזרת ע"י השפופרת יש כאן מנפלאות הבורא, ויש מקרים שאף השפופרת אינה מועילה וצריך ניתוח דחוף והרי זה גם כן מחסדי השי"ת וראוי לברך על זה".

ב. מתי חייב לברך?

אלא שכל זה לא פותר עדיין את השאלה כיוון שאף אם נאמר שעצם מציאות הקטטר מצריכה הודאה עדיין יש לשאול מתי יתחייב בברכה כיוון שמציאות הקטטר היא שהיא מטפפת תמיד בלי הפסקה⁴ אם כן מתי יברך

2. ואמנם היה מקום לפרש דבריו שברכתו היא על דרך העולם והוי ברכת השבח ולא ההודאה אלא שהסמיכה על עשיית הצרכים אך בפשטות נראה לפרש כמו שכתבנו ועיין מה שכתב בדבריו בציון אליעזר חלק י"ב סי' ב' ס"ק א'.
3. לכאורה ראוי לברך בשעת היציאה של השתן החוצה. גם על סינון השתן בכליות וזרימתו לכיס השתן, סינון שללא קיומו לא ניתן לחיות.
4. שהרי שלפוחית השתן היא כעין שריר שמתמלאת ממי הרגלים ונמתחת, ויש שריר סגור את השלפוחית ומונע יציאת הנוזלים. וכשמטיל מי רגלים הוא פותח את השריר שסוגר ואז

אשר יצר? ולפלא שגם השבט הלוי הנ"ל וגם ההר צבי לא התייחסו לזמן הברכה רק לעצם החיוב.

והנה יש ללמוד מדברי המשנה ברורה סימן ז ס"ק ב "מי ששותה סם המשלשל דיש בדעתו מתחלה לפנות הבני מעיים עד שתכלה הזוהמא מהם ע"כ י"א דלא יברך כ"א אחר גמר ההוצאה וי"א דיברך בכל פעם⁵ והמנהג כסברא אחרונה אך בשלשול חזק שמרגיש שמיד יצטרך לפנות שנית אסור לברך כדלקמן סימן צ"ב שאפי' בד"ת אסור [ש"ת]" ועל פי זה יש לומר אף כאן שכיוון שמי הרגליים מטפטפים בלי הפסקה אינו יכול לברך אלא בגמר ההוצאה ואולי לא תבוא לעולם כי כל שעה הוא מטפטף. ואם היה אפשר לדעת שהוא מפסיק לטפטף מתי שהוא, היה מתחייב אז. וכעין זה כתב בציץ אליעזר ח"ח סי' א' בשם הלכות קטנות (ח"א סי' פ"ו) והזכיר שם שיש מי שחלק על זה הלא הוא המהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול שהשיב דחולה שלקח סם המשלשל והיה הולך יותר מדאי ומצטער, דמ"מ יש לו לברך על כל פעם. ומה שמחלק גם כדכש הוא משתלשל יותר מדאי בצרופין זה אחר זה דאזי לא יברך רק פעם א' לבסוף, עיי"ש ובנימוקיו. וכמו"כ עיין גם בספר שלחן גבוה סי' ז' סק"ג שהעלה להלכה דבמי שיש לו חולי האבן בכליות שמשתיין בכל רגע בכאב גדול, שיש לו לברך בכל פעם ופעם שמשתיין מעט מזעיר, וכותב שעבד הכי עובדא בנפשיה עיי"ש.

גם בשו"ת היכל יצחק אורח חיים סי' ד' כתב וז"ל: "ולענין בכל כמה זמן יברך, מאחר שיש מן הראשונים ז"ל הפוסקים שלא יברך כלל ברכת אשר יצר אחר הטלת מים, מסתבר שלא יברך אלא לאחר איזה שעה כשכבר פסקה תנועת המים לפי הרגשתו, ולא תשוב על עבור איזה זמן, ולא ירבה בברכות".

ומסיק הציץ אליעזר בסוף דבריו וז"ל: " יוצא איפוא להלכה שבקטטר עם קנה קצר שהמ"ר יוצאים לחוץ חייב בכל פעם שמוציא מ"ר לברך, ובקטטר מחובר על כלי זכוכית והמ"ר נוטפין במשך כל הזמן חייב לברך רק בשעה שיפסיק או שתפסק הנטיפה, וכן אותו הדבר כשנוטף בקנה דרך הבטן צריך ג"כ לברך בשעה שיפסק, כי הרי גם בשם החיבור הוא אל השלחופית,

ממילא מתרוקנת כל השלפוחית. ובהתקן הקטטר הזה שמחובר דרך הבטן הוא פתוח ואין שום סתם שסוגר אותו על כן כל טיפה שיוצאת מהכליות ומגיעה לשלפוחית מתרוקנת מיידית לשקית שמחוץ לגוף.

5. **הרב אבי סמוטריץ'** שליט"א רב היישוב בית יתיר ור"מ בשיבת ניר בקריית ארבע הסביר ששורש מחלוקתם היא שלדעה ראשונה אינו מברך עד גמר ההוצאה מפני שאין הודאתו שלימה כל עוד לא נשלמה התפנותו **שלה הוא מייחל** שלא כבמקרה רגיל בו נשלמה התפנותו ושלמה הודאתו. ודעה שניה סוברת שסוכ"ס על כל התפנות והתפנות יש לו להודות שאם היה עיכוב בדבר הרי היה צער ונזק וסוף כל סוף בא לידי ביטוי כוח המנקה שבאדם ומפליא לעשות. וזה לא כמו שכתבנו בגוף המאמר שהמחלוקת היא האם בפעולה שלא נסתיימה יש מקום לברך או לא.

ואם יסתם למעלה מזה, או בכליה, לא יוכל השתן להכנס אל הקנה ולצאת, ולכן שפיר חייב להודות."

וכן כתב בקצרה בחלק י"ח סי' ע"ח ושם הוסיף עוד וז"ל: "ואם הוא במצב כזה שלא יוכל להבחין בהפסקה דמטפטף בלי הרף, נראה לי דאז לא יברך כי אם רק בקומו בבוקר, דאז הרי פוסק הרמ"א באו"ח סימן ד' סעי' א' די"א שצריך לברך אשר יצר אפילו לא עשה צרכיו ושכן נהגו, והגם שאחרים סוברים להחמיר לברך א"י לאחר שעשה צרכיו, יעו"ש במשנ"ב, זהו במשתין כרגיל, ומהיות טוב. אבל בכה"ג שמטיל שתן דרך הקטטר, שאין לו אפשרות כזאת, להיכנס בחיוב ודאי, אזי יכול בודאי לסמוך על הכרעת הרמ"א בזה, ואדרבא יראה לכוון לצאת עי"כ ולפטור את יציאותיו עד מחר בבקר.

והנה במה שכתב לברך בבוקר לכאורה הוא מדין ברכות השחר שכתב שיברך אשר יצר מדין ברכות השחר ולשיטתו אף בכל פעם שהוא נפנה לצרכים גדולים יש לומר שיברך אשר יצר ויכוון לפטור בכך אף את מי הרגלים אלא שיש לעיין בדבר אם זה מועיל כיוון שלטעם הנזכר לעיל כל שהוא איננו פוסק מלטפטף וודאי עדיין הוא בתוך כדי עשיית צרכיו ואיך יברך אם עוד לא סיים לעשות צרכיו. ואולי יש לחלק ולומר שברכת אשר יצר של הבוקר היא חיוב אחר וכך אף מסתבר לפי אותם שיטות שהביא הרמ"א לברך אף אם לא עשה צרכיו שעל כורחנו לומר שברכת אשר יצר של שחרית היא ברכת השבח ולא ברכת ההודאה ועל כן מברך על מנהגו של עולם אף אם לא עשה צרכיו, ואם כן יש לומר שאף אם לא פוסק הטפטוף חייב לברך מדין מנהגו של עולם ולא צריך שיפסק הטפטוף אך לברך לאחר עשיית גדולים אולי יש לומר שלא יוכל כי ברכת אשר יצר על גדולים היא מאותו מין של ברכת אשר יצר על קטנים ואם אולי לא יוכל לברך כלל אלא אם כן יפסק הטפטוף. ומ"מ אינו מוכרח שיוכל לברך אף בבוקר שמניין לנו לחלק שהם ברכות ממין שונה.

ובמה שכתב שאינו מפסיק לטפטף צריך בדיקה במציאות כיוון שהרב הרצוג בשו"ת היכל יצחק הנ"ל כתב שכשירגיש שפסק הטפטוף לפי שעה יוכל לברך ומשמע שיוכל להרגיש שנפסק הטפטוף ואולי זה תלוי בסוג ההתקן וצריך עיון. אמנם בזמננו אין החולה יכול להרגיש מתי נפסק הטפטוף. ועל כל פנים בכל הנ"ל לא הזכרנו עיכוב לברך מצד עצם יציאת המי רגליים ויובא לקמן.

ג. זמן ריקון השקית וזמן פתיחת הברז אל השקית

ומתחילה חשבתי שאולי כיוון שהוא מרוקן את השקית כל כמה זמן על ידי הברז המתוקן בשקית אולי נאמר שהברכה תהיה על ריקון השקית על ידי

הברז שסוף סוף באופן הזה הוא מרוקן אלא שקשה לומר כן מסברא כיוון שהשקית היא מילתא אחרייתא לגמרי ואין קשר בינה לבין עשיית צרכיו ועל כל פנים נראה מסברא לומר באופן אחר והוא שכאשר השקית מתמלאת הלא מתחילים המים להצטבר בשלפוחית ואין כוח בשריר השלפוחית לנפח את השקית על כן אם לא ירוקן האדם את השקית יתחילו המים להיעצר ולהיאצר בתוך השלפוחית ואם כן בזמן זה כאשר נעצרים המים מלצאת יתחייב לברך. ואיני בטוח אם זה כל כך מעשי כי ייתכן שאין רגילות להמתין עד שתתמלא השקית באופן שנעצרת זרימת המי רגלים.

ועל כל פנים יש אפשרות לעצור את זרימת המי רגלים לתוך השקית על ידי שסתום שיש לפני השקית ואם יסגור את אותו שסתום יעצור את זרימת המי רגלים וודאי ויתחייב בברכה לכולי עלמא⁶.

הרב אבי סמוטריץ' רב היישוב בית יתיר הקשה עלי שזה הפך ההיגיון שהברכה נתקנה על חסד ההוצאה ולא על עצירת ההוצאה והיא סברה טובה אלא שמאידך נראה לומר שאין הדבר כן שהלא השו"ע שהובא לעיל כתב שצריך לברך אפי' על טיפה שאם לא היה מוציאה היה קשה לו ואם כן צריך לברך בכל דקה אלא על כורחך לומר שקלקלתו תקנתו ואי אפשר לומר שיברך כל רגע ולכן פטור לגמרי ואם כן במה דברים אמורים כל עוד יש קלקלתו ואם יברך עכשיו יצטרך לברך מיד שוב ושוב אך אם הוא עוצר את הפתח שלא יוצא יותר מי רגלים ממילא יש לומר שיתחייב בברכה ולא כי ברכה זאת תעלה לו ושוב לו יצטרך לברך עד שיפתח את השסתום שוב.

ושאלתי את הגר"ד ליאור רבה של קרית ארבע שליט"א אמר לי שלדעתו נראה מסברא שיברך בזמנים קבועים על פי מה שהיה רגיל לברך קודם הנחת הקטטר ונראה שסברתו היא שהחיוב הוא על מנהגו של עולם רק שנשמך לעשיית צרכיו ועל כן החיוב הוא על פי הזמן שהיה רגיל לברך.

6. ובאופן זה אף תיפטר בעיא נוספת של גברא לא חזי שדנו האם בשעה שנעקרים המי רגלים הוי כנגד העמוד ואסור לברך, שהנה יש מקום לדרון לפי כל האופנים הנזכרים כיצד יוכל לברך והלא מי רגלים שותתים ויורדים ולכאורה גברא לא חזי ואין יוכל לברך ועל זה לא נאריך וכבר כתבו בזה בשו"ת הנ"ל. רק נאמר שנראה שמצד עצם המגע במי רגלים לא חשיב גברא לא חזי כיוון שהדבר אינו נוגע כלל בגופו ואין חילוק כלל בזה לאן מחובר הקטטר. וכן מצד גברא לא חזי של מי שמרגיש התעוררות המי רגלים לצאת גם כן אין לאסור לברך כיוון שאין שום הרגש ביציאת המי רגלים ודאי לא דרך דופן השלפוחית אם הקטטר מחובר דרך הבטן ואפי' דרך צינור השופכה כיוון שמחובר ישר לשלפוחית ואין שריר הסותם של השלפוחית מעכב ממילא אין הרגש של עקיצת מי רגלים ויוכל לברך. רק מה שיש לדרון על מה שנוכר בפוסקים שכנגד העמוד אסור לקרות ולמי שאומר שכנגד העמוד היינו דווקא בקלות אז אף כאן אין בעיא אך אם נאמר שגם בשותתין חשיב גברא לא חזי אז יש לומר שכאן בשעת יציאת המי רגלים יהיה אסור בברכה ותפילה ותפילין. ועל כן מן הראוי שיעצור בשעת התפילה והברכות את השסתום שלפני השקית על מנת לעצור זרימת המי רגלים ואז גם יוכל לברך אשר יצר ולהתפלל ולהיות גברא חזי בלי ספק.

נמצאו ארבע שיטות בזה :

1. שיטת הרב הרצוג שכתב שיוכל להרגיש כשיפסוק הטפטוף והוא לאחר איזה שעה [וצריך בדיקה אם במציאות זה נכון].
 2. שיטת הציץ אליעזר שכתב שיברך בבוקר ויפטור את כל היום.
 3. שיטת הגר"ד ליאור שכתב שיברך לפי הרגלו לפי התדירות שהיה מטיל מים בלא הקטטר.
 4. מה שנראה לעניות דעתי שיברך כאשר תתמלא השקית וייעצר זרם המים. ועל כל פנים אם יסגור השסתום של השקית ודאי ייעצר זרם המים ויוכל לברך. וכך ראוי לעשות ובזה יפטור אף את בעיית הגברא לא חזי הנ"ל. כנלע"ד⁷ והבוחר יבחר.
- וה' יעלה ארוכה לכל חולי עמו ישראל במהרה בימינו אמן.

הערה: כל הנ"ל עוסק בקטטר המוליך את מי הרגלים מכיס השתן החוצה. אך כאשר צינור דק מוחדר לתוך הבטן על מנת לנקז אגן כליה אל השלפוחית כאשר השופכן נסתם, אין מקום לכל הדיון, שכן הצינור מהווה תחליף זמני לשופכן הסתום, ועל העברת שתן בתוך הבטן מאגן הכליה לתוך כיס השתן לא נתקנה ברכה מעולם, כאשר ברכת אשר יצר כוללת הודאה על מניעת כל הסתימות האפשריות בתוך גופו של אדם.

7. והעיר לי הרב אבי סמוטריץ' – ודאי שבנידון דידן אין לו לברך על החסד שבפעולה זו (שאינה) ורק על כללות חסד ה' שגם אם חלק מפעולותיו לוקין עדיין אחרות פועלות כסדרן (יש לברך על כך וכ"ע אין לו לברך על זמן מסוים ורק בדרך כלל ויברך פעם ביום ודיו).